

Прирачник

ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОДЕКСОТ ЗА ЕТИКА НА
СУДИИТЕ И СУДИИТЕ ПОРОТНИЦИ

Дел 1: Воведни напомени.....	2
I. ОПШТИ НАПОМЕНИ ЗА СУДИСКАТА ЕТИКА	2
1. СУДСТВОТО, НЕЗАВИСНОСТА И ИНТЕГРИТЕТОТ	3
Дел 2: Кодекс за етика на судиите и судиите поротници	7
I. ДОНЕСУВАЊЕ И ЦЕЛ НА КОДЕКСОТ	7
1. ДОНЕСУВАЊЕ НА КОДЕКСОТ	7
2. ЦЕЛ НА КОДЕКСОТ	8
II. СОДРЖИНА НА КОДЕКСОТ	8
1. ПРЕАМБУЛА	8
2. ПРИНЦИПИ И СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОДЕКСОТ	9
2.1. Советодавно тело за судиска етика	10
2.2. Дисциплинска одговорност	14
2.3. Принцип на независност.....	14
2.4. Принцип на непристрасност	18
2.5. Принцип на интегритет.....	21
2.6. Принцип на пристојност.....	28
2.7. Принцип на еднаквост	30
2.8. Принцип на стручност и совесност	32
2.9. Судир на интереси, корупција и прекршување на принципите.....	33
Дел 3: Анекси.....	34
АНЕКС БР. 1	35
АНЕКС БР. 2	36
АНЕКС БР. 3	37

Дел 1: Воведни напомени

I. ОПШТИ НАПОМЕНИ ЗА СУДИСКАТА ЕТИКА

1. СУДСВОТО, НЕЗАВИСНОСТА И ИНТЕГРИТЕТОТ

Правосудниот систем, несомнено, претставува клучен фактор во целината на правниот систем. Имено, невозможно би било да се постигне идеалот на правдата односно во дадена држава да постои владеење на правото доколку судскиот систем не функционира врз основа на начелата на интегритет, независност, непристрасност, стручност и одговорност. Судовите имаат клучна улога во афирмирањето на човековите права и слободи, еднаквоста и правната сигурност. Меѓутоа судската етика се интерпретира како обезбедување на независност, непристрасност и интегритет на судовите и судиите, кои отсекогаш биле признаени како суштински вредности во едно демократско општество, како што реално се очекува од судството. Етиката ги воспоставува и ги обезбедува принципите на професионално однесување на судиите. Кон тоа се зголемува и довербата во правниот систем, која е уште поважна во поглед на зголемената глобализација на споровите и широката циркулација на пресудите. Во една држава регулирана со владеењето на правото, јавноста има право да очекува да се утврдат општите принципи на однесување кои се компатибилни со поимот фер судење и гарантирање на основните права. Етичките правила на судиите и судиите поротници се воспоставени со цел да се гарантира нивната непристрасност и ефикасноста на нивното дејствување. "Развојот на етичките правила и стандардите за правда е признаен како една од мерките за борба против корупцијата со спроведување на член 11 од Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата и зголемување на ефикасноста на судовите и намалување на иницијативите и можностите за корупција во судството.

„Унапредувањето на судскиот систем и неговото функционирање претставуваат клучна претпоставка за развитокот на Република Македонија како демократска правна држава и мултикултурно општество на еднакви во слободите и права граѓани и за нејзина евро-атлантска интеграција.“

Извадок од воведот на Стратегијата за реформа на правосудниот сектор (2017-2022)¹

¹ Достапна на: http://www.pravda.gov.mk/Upload/Documents/Strategija%20i%20akciski%20plan_MK-web.pdf.

Во Република Северна Македонија носителите на судската власт се судовите – 26 основни судови, 4 апелациони судови, Управниот суд, Вишиот управен суд и Врховниот суд.

Судската власт е самостојна и независна, односно издвоена од законодавната и извршната. Всушност, поделбата на власта е стипулирана на самиот почеток на Уставот,² како една од неговите темелни вредности во членот 8, ст. 1, ал. 4. Дополнително, самата законска рамка во државата е така конструирана да независноста на судството е крената на степен на основно начело на судскиот систем. Судовите судат и своите одлуки ги засновуваат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани согласно со Уставот.³ Понатаму, бројни одредби од Законот за судовите, Законот за Судскиот совет⁴ и другите релевантни прописи содржат гаранции за независноста и интегритетот на судовите. Особено е значајно тоа што контролата над работењето на судовите, изборот и разрешувањето на судиите и дисциплинската одговорност на судиите се надлежност на Судскиот совет кој претставува самостоен и независен орган на судството сочинет од 15 члена од кои мнозинството се судии.

2. НАЧЕЛА ЗА РАБОТАТА НА СУДСТВОТО ОД ЗАКОНОТ ЗА СУДОВИТЕ

Законот за судовите претставува системски пропис кој го уредува судскиот систем во Република Северна Македонија. На самиот почеток на законот се пропишани целите и функциите на судската власт (член 3).

Цели и функции на судската власт:

- **непристрасно применување на правото независно од положбата и својството на странките;**
- **заштита, почитување и унапредување на човековите права и основни слободи;**
- **обезбедување еднаквост, рамноправност, недискриминација по било кој основ и**
- **обезбедување правна сигурност врз основа на владеење на правото.**

Оттука, евидентно е дека во суштината на судската власт се наоѓаат човековите права и слободи, односно еднаквоста и (во крајна инстанца) правдата. Самиот Закон за судовите е така конструиран да судот претставува јавна служба на правдата.⁵ Имено, судот:

² Службен весник бр. 52/1991.

³ Закон за судовите, Службен весник бр. 58/2006, 62/2006, 35/2008, 150/2010, 83/2018 и 198/2018, 96/2019.

⁴ Службен весник бр. 102/2019.

⁵ Камбовски В. Судско право, „2-ри август“ – Штип, Скопје, 2010, стр. 103.

- е независен арбитер меѓу власта и поединецот;
- е ослободен во примената на правото и изрекувањето на праведни пресуди од влијанието на политиката, олицетворена низ континуираната пресија на политичките партии врз законодавната и извршната власт.⁶

За да се постигнат ваквите цели и функции на судската власт, во Законот за судовите (член 10) се истакнати начелата на чија основа работат судовите или според кои се спроведува постапката пред судовите.

Постапката пред судот се уредува со закон и се заснова врз следниве начела:

- законитост и легитимност;
- рамноправност на странките;
- судење во разумен рок;
- правичност;
- јавност и транспарентност;
- контрадикторност;
- двостепеност;
- зборност;
- усност;
- непосредност;
- право на одбрана, односно застапување;
- слободна оцена на доказите и
- економичност

Оттаму, секој судија треба да биде свесен за неговата улога во општеството. Целите и функциите пропишани во законот за судовите, односно начелата на судската власт, треба да претставуваат основна идеја-водилка во одлучувањето во секој поединечен случај, како и основа за независно и непристрасно постапување, независно од било кој надворешен притисок или влијание.

3. ЕТИЧКИ ДИЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ

Сепак, и покрај сите гаранции за судската независност и непристрасност, односно независно од сите законски одредби чија цел е заштита на судискиот интегритет, припадниците на правосудството воопшто – па оттаму и судиите – на секојдневно рамниште се соочуваат со животни ситуации во кои се создаваат

⁶ Ibid, стр. 104.

извесни етички дилеми и предизвици. Во таа насока можат да се дадат бројни (хипотетички) примери:

Пример 1:

Судијата треба да одлучи во предмет во кој претходно учествувала, како стручен соработник на обвинителството, неговата ќерка. Ќе се постави прашањето дали судијата во овој предмет треба да се из земе?

Пример 2:

Судија кој постапува во парнична постапка е повикан на прослава на роденден на адвокат кој застапува странка во истиот спор. На социјалните медиуми (facebook, instagram и слично) се објавуваат фотографии од прославата. На фотографиите, меѓу другите, се наоѓаат и судијата и адвокатот. Дали спротивната странка во спорот ќе може да се потпре на независноста и непристрасноста на судијата?

Пример 3:

Судијата е сопственик на деловен простор кој го дава под закуп на комерцијална банка во државата. Соодветната банка се јавува како странка во постапката. Како треба да постапи судијата и дали треба да се из земе од спорот?

Пример 4:

По поправката на неговото возило, автомобилскиот сервис не му ја наплаќа услугата на судијата. Притоа, сопственикот на автомобилскиот сервис е свесен дека неговиот клиент врши судиска функција. Дали ваквото бесплатно вршење услуга е прифатливо?

Иако наведените 4 примери се хипотетички, во практиката можат да се јават бројни идентични или слични ситуации. Притоа, во нив можат да се јават не само судиите туку и судиите поротници и другите лица кои работат во судовите, а кои можат на посреден или непосреден начин да влијаат на даден предмет.

Дел 2: Кодекс за етика на судиите и судиите поротници

I. ДОНЕСУВАЊЕ И ЦЕЛ НА КОДЕКСОТ

1. ДОНЕСУВАЊЕ НА КОДЕКСОТ

Во периодот пред важењето на Законот за измена и дополнување на Законот за судовите од 2019 година,⁷ Кодексот за етика на судиите и судиите поротници (во натамошниот текст: Кодекс) го донесуваше Здружението на судии

⁷ Службен весник бр. 96/2019.

(во натамошниот текст: Здружение). Така, во минатото беше донесен кодекс во 2014 година, со измена во 2016 година.

Според последните измени и дополнувања на Законот за судовите, Кодексот го донесува Врховниот суд на општа седница, а по предлог на Здружението за судии. Општата седница на Врховниот суд донесе Кодекс во текот на месец септември 2019 година.

Донесениот Кодекс претставува значаен исчекор кон исполнувањето на целите и функциите на судската власт, односно механизам за дооперационализација на законските одредби кои се однесуваат на принципите за работата на судовите.

2. ЦЕЛ НА КОДЕКСОТ

Примарна цел на овој, како и на секој кодекс воопшто, е да се афирмираат морални и етички вредности, односно да се испрати своевидна порака до секој судија и судија поротник од аспект на нивното секојдневно постапување. Кодексот ги преточува меѓународните стандарди и законските одредби во едноставни правила за однесување. Втората цел, пак, на Кодексот, е да предизвика саморефлексија кај лицата на кои се однесува (судиите / судиите поротници), односно да ги мотивира да извршат проценка на сопствените ставови и однесувања. Исто така, Кодексот нуди можност за разрешување на моралните и етичките дилеми и прашања преку контакт со Советодавното тело за судска етика. Следствено, Кодексот претставува моќна алатка во насока на афирмирање на интегритетот на судската власт односно секој судија и судија поротник.

II. СОДРЖИНА НА КОДЕКСОТ

1. ПРЕАМБУЛА

Во Преамбулата на Кодексот е рефлектирана идејата за неговото создавање. Несомнено е дека Кодексот како документ треба да придонесе кон почитување на основните човекови права и слободи. Имено, на самиот почеток на Кодексот се наведува Универзалната декларација на човекови права, односно основното човеково право секој де биде јавно сослушан од страна на независен и непристресен суд при утврдувањето на правата и обврските и во однос на било кое обвинение. Дополнително, Кодексот се заснова на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Европската повелба за статусот на судиите, Мислењето бр. 3 на Консултативниот совет на европските судии (CCJE) и

Препораката бр. (94)12 на Комитетот на министрите на Советот на Европа за судиите – независност, ефикасност и одговорност на судиите, препораките од Вториот извештај на ГРЕКО усвоен на 80-тата пленарна седница во 2018 година.

Со тоа во Кодексот се препознава директната корелација помеѓу почитувањето на човековите права и слободи и независното, законитото и непристрасно постапување на судовите. Понатаму, Преамбулата ја споменува и јавната доверба во судскиот систем, како клучен предизвик за развојот на демократското општество. Со други зборови, самиот Кодекс е изработен врз основа на најновите теоретски согледби, но и стратешки определби на државата.

„Имајќи предвид дека важноста на независниот, непристрасен и со закон востановен суд во однос на заштитата на човековите права е посебно нагласена [...]“

Во Прембулата на Кодексот, понатаму, се истакнува дека „Кодексот ѝ дава насоки на судиите и судиите поротници и обезбедува структура за регулирање на однесувањето, манифестирана на високо ниво на одговорност и етика, кое се очекува од носителите на судиските функции“. Со други зборови, од самата Прембула станува јасно дека Кодексот е документ кој на судиите и судските поротници треба да ѝ служи водич за нивното секојдневно работење и постапување. Владеењето на правото претставува *spiritus movens* на секој здрав судски систем, а секој судија и судија поротник има свој придонес во постигнувањето на таа темелна вредност од Уставот.

Извадок од Преамбулата на Кодексот

2. ПРИНЦИПИ И СПРОВЕДУВАЊЕ НА КОДЕКСОТ

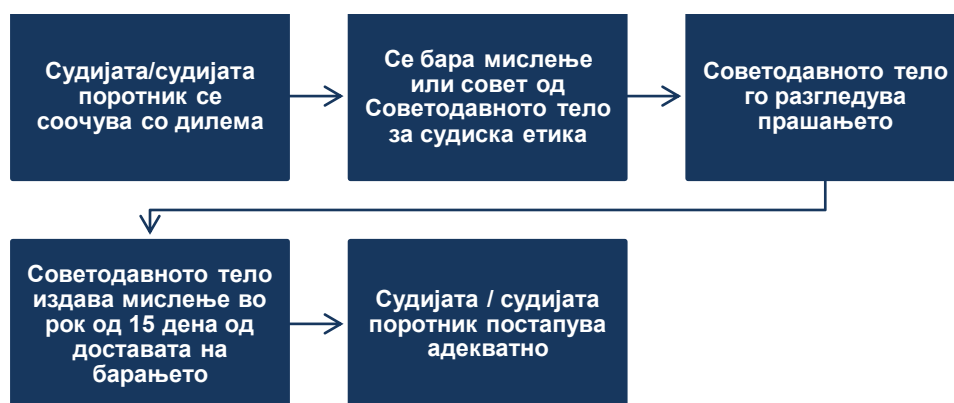
Веднаш по Прембулата, во кодексот се содржани принципите со кои се воспоставуваат стандарди за етичко однесување на судиите и судиите поротници. Како што е утврдено, ваквите принципи ѝ даваат насоки на судиите и судиите поротници и креираат рамка за регулирање на нивното однесување. Во Кодексот се содржани следниве принципи:

- Независност;
- Непристрасност;
- Интегритет;
- Пристојност;
- Еднаквост;
- Стручност и совесност.

Овие принципи ќе бидат подетално разработени во натамошниот текст. Во овој контекст, од аспект на спроведувањето, во самиот Кодекс е пропишано дека секое прекршување на принципите од Кодексот ќе се смета како повреда на Кодексот. Сепак, имајќи ја предвид шареноликоста и непредвидливоста на животните ситуации, односно земајќи во вид дека е сосема очекувано во практиката да се јават ситуации во кои даден судија / судија поротник не може да процени дали извесно однесување е спротивно на Кодексот или не, во неговите одредби се предвидува востановување на Советодавно тело за судиска етика.

2.1. Советодавно тело за судиска етика

Советодавното тело за судиска етика се формира во рамки на Здружението. Како што сугерира неговиот назив, ова тело е советодавно. Имено, по барање на секој судија, судија поротник, претседател на суд, седница на суд и самото Здружение, Советодавното тело искажува советодавни мислења и совети во однос на едно или повеќе прашања поврзани со етичкото однесување на судијата / судијата поротник. Мислењето од Советоданото тело има превентивно и советодавно значење кое укажува на судијата дека одредено негово однесување кое е во спротивност на принципите на судскиот Кодекс. Одлуките на Советодавното тело за етика во некој случај не можат да се употребат како основ за поведување на дисциплинска постапка. Поинаку кажано, доколку Советодавното тело за судиска етика истакне дека даден судија / судија поротник го повредил Кодексот, тоа само по себе не значи негово санкционирање. Притоа, во Кодексот е предвиден рок од 15 дена од денот на приемот на барањето во кој Советодавното тело за судиска етика треба да одговори по него, врз основа на конкретни факти и околности.

Советодавното тело за судиска етика, поинаку кажано, постои не со цел репресија врз судиите и судиите поротници кои се соочуваат со дилеми по повод

Кодексот туку како советодавен орган – инстанца каде тие можат да ги разрешат своите дилеми.

Советодавното тело за судиска етика е сочинето од претседател и 6 члена и тоа: еден судија на Врховен суд на Република Северна Македонија, еден судија на Виш Управен суд или Управен суд, по еден судија од секое апелационо подрачје, кои уживаат доверба кај судиите врз основа на својот личен интегритет и дигнитет во вршењето на судиската функција, и еден член од редовите на судиите поротници. Претседателот на Советодавното тело се бира од редот на членовите.

2.1.1. Објавување на советодавни мислења на Советодавното тело за судиска етика

За спроведувањето на Кодексот, но и достигнување на највисоките стандарди за судството, особено е значајна обврската за објавување на советодавните мислења на Советодавното тело за судиска етика. Така, Кодексот предвидува дека секое мислење ќе биде објавено на веб-страницата на Здружението и на веб-страницата на Врховниот суд на Република Македонија.

Обврска за објавување на советодавни мислења на веб-страниците на Здружението и Врховниот суд на Република Северна Македонија:

„Советодавното тело ги објавува своите советодавни мислења на веб-страницата на Здружението на судиите и Врховниот суд на Република Северна Македонија, како и фактите и околностите врз кои истите се засновани, со соодветно анонимизирање на лицата, местата и други податоци што би можеле да доведат до идентификување. Седниците на советодавното тело се доверливи.

Објавените редактирани (анонимизирани) мислења на советодавното тело се достапни до сите судии со цел да обезбедат насоки на другите судии што се соочуваат со слични прашања.

[...] правните мислења и совети во однос на определени прашања во врска со вршењето на судиската функција, спречувањето на конфликтот на интереси на судиите/судиите поротници, начинот на располагање со протоколарните подароци стекнати на службени посети, приеми и прослави, како и забрана за давање/примање на подароци на судија и судија поротник се доставуваат лично, електронски или по пошта до подносителот на барањето за давање на совет.“

Оваа обврска е исклучително важна поради фактот што таа овозможува широко распространување на мислењата на Советодавното тело на судиска етика, а оттаму и полесно воспоставување на практики во толкување на Кодексот и стандарди за неговата примена. Имено, секој судија / судија поротник кој ќе се јави во дилема vis-à-vis Кодексот ќе може да ја посети веб-страницата на Здружението и Врховниот суд и да види како во слични случаи е постапувано, односно какви мислења се давани.

Во однос на мислењата на Советодавното тело за судиска етика, ти се кратки и концизни со превентивен и советодавен карактер. Тие укажуваат дали одредено судиско однесување претставува или не прекршување на одредбите од Кодексот за етика.

Пример 5:

Прашање до Советодавното тело за етика:

Дали судијата постапува нестручно и непрофесионално, доколку покажува отсуство на смиреност, љубезност, пристојност спрема странките во предметот?

Мислење:

Секој судија мора да суди во согласност со стандардите за судиска етика предвидени во Кодексот за етика на судиите и судиите поротници. Секое спротивно однесување на судијата е прекршување на одредбите од Кодексот.

Пример 6:

Прашање до Советодавното тело за судиска етика:

Дали претставува прекршување на одредбите од Кодексот за етика на судиите и судиите поротници, однесувањето на судијата, кој/која во судницата поставува верски обележја?

Мислење:

Согласно принципот на независност на судијата, судијата е должен во судницата и надвор од неа да ги избегнува сите оние ситуации кои би можеле да доведат до сомнеж во неговата непристрасност. Било какви други обележја во судницата, освен државниот грб и знаме, може кај странките да предизвикуваат чувство на непристрасност на судијата.

Пример 7:

Прашање до Советодавното тело за судиска етика:

Дали може судија/ судија поротник да учествува во ријалити програма и дали може да објавува фотографии на социјалните мрежи (Facebook, Instagram и сл.)

Мислење:

Кодексот за етика мора да се почитува од страна на секој судија и судија поротник бидејќи се изложени на постојан суд на јавноста. Со вршење на судската функција, судиите доброволно прифатиле лични ограничувања која ги наметнува судската функција, а согласно начелото на пристојност – тој/таа се должни со своите постапки да го развиваат угледот и достоинството на судот. Учеството во ријалити емисии е спротивно од одредбите на Кодексот на етика. Во однос на објавување на фотографии на социјалните мрежи, тоа е во согласност со начелото на пристојност од Кодексот, се додека фотографиите не се со политички карактер, експлицитни, ниту пак се однесуваат за конкретен предмет.

Сепак, нужно е да се укаже на фактот дека објавувањето на мислењата на Советодавното тело за судиска етика не е доволно само по себе. Имено, освен што мислењата треба да бидат објавени, неопходно е да се развие и алатка (софтвер) кој ќе овозможи лесно пребарување на издадените мислења. Со други зборови, судиите / судиите поротници и сите други лица кои ќе се заинтересирани за мислењата на Советодавното тело за судиска етика треба да имаат можност да го пронајдат посакуваното мислење на лесен и едноставен начин. Така, на веб-страниците на Здружението и Врховниот суд треба да биде овозможено:

- пребарување на мислењата според клучен збор или фраза;
- пребарување на мислењата според времето (датум) на нивното донесување;
- пребарување според тоа на кој принцип од Кодексот се однесуваат.

Дополнително, мислењата треба да бидат објавувани согласно стандардите за отвореност – во отворен формат кој ќе биде читлив, на кој ќе може да се пребарува на самиот документ. Тоа подразбира дека не е доволно само скенирана форма од даденото мислење туку друг формат (.docx и слично) кој ќе биде лесен за користење (user-friendly).

Доколку ваквата обврска се исполни адекватно секој судија и друго лице ќе може лесно да добие одговор на сопствената дилема читајќи ја практиката на

Советодавното тело. Освен тоа, самиот Совет за судиска етика ќе се растерети од непотребен товар на тој начин што во случаи со идентична или слична фактичка ситуација ќе може да ги ѝм ги посочува веќе донесените мислења на судиите / судиите поротници и другите субјекти кои побарале мислење.

2.2. Дисциплинска одговорност

Грубото прекршување на одредбите од Кодексот може да биде подведено и под членовите за дисциплинска одговорност на судиите од Законот за судовите. Така, 74, ст. 1 е предвидено дека судија може да биде разрешен од судиска функција доколку стори потешка дисциплинска повреда. Како потешка дисциплинска повреда, пак, се утврдуваат: (1) потешка повреда на јавниот ред и мир и други посериозни форми на недолично однесување со кои се нарушува угледот на судот и угледот на дадениот судија; (2) грубото влијание и мешањето во вршењето на судиската функција на друг судија; (3) одбивањето да се поднесе изјава за имотната состојба и интереси согласно со закон или поднесување на изјава во која се содржани невистинити податоци; (4) очигледното прекршување на правилата за изземање во ситуации во кои судијата знаел или требало да знае за постоење на некоја од основите за изземање. Бројни прекршувања на одредбите од Кодексот во кои се предвидени принципите на судиската етика можат да се подведат под овие одредби.

Освен тоа, повредите на Кодексот можат да се подведат и под одредбите од членот 76 кои предвидуваат што се подразбира под нестручно и несовесно вршење на судиската функција.

Во крајна инстанца, на судиите кои постапуваат спротивно на кодексот може да ѝм се изрече и дисциплинска мерка писмена опомена, јавен укор или намалување на платата во висина од 15% до 30% од месечната плата во траење од еден до шест месеци. Притоа, овие мерки можат да се изречат за (1) полесна повреда на јавниот ред и мир или друга полесна форма на недолично однесување со кое се нарушува угледот на судот и угледот на судијата; (2) искористување на судиската функција за приватни интереси; (3) неисполнување на менторските задолженија; (4) повреда на правилата за отсуство од работа; (5) непосетување на задолжителните обуки; (6) не носење на судска тога за време на судења.

2.3. Принцип на независност

Принципот на независност несомнено е суштествен од аспект на работата на судовите. Со други зборови, иако значењето на секој поединечен принцип не може да се квантифицира и мери, евидентно е дека единствено во случај на

независност на судството може да стане збор и за примена на останатите принципи.

Принципот на независност во Кодексот:

„Независноста на судството е предуслов за владеењето на правото и претставува основна гаранција за правично судење. Според тоа, секој судија и судија поротник треба да ја поддржува и да дава пример за судиската независност, како во однос на индивидуалните, така и во однос на институционалните аспекти.“

Принципот на независност е преземен од Законот за судовите. Во него можат да се лоцираат повеќе одредби кои се однесуваат на судската независност. Членот 1, ст. 2 од Законот за судовите предвидува дека судовите се самостојни и независни државни органи. Членот 6, ст. 2, понатаму, директно ја транспонира гаранцијата од Универзалната декларација на човековите права и утврдува дека „[...] секој има право на правично и јавно судење во разумен рок пред независен и непристрасен суд основан со закон.“. Во членот 11 е предвидено дека се забранува секој облик на влијание врз независноста, непристрасноста и самостојноста на судијата [...].

Самиот Кодекс е еманација на принципот на независност во онаа насока во која Законот за судовите во членот 51 предвидува слободно формирање на здруженија на судиите со цел унапредување на нивната независност. Токму Здружението има суштествена улога во спроведувањето на Кодексот. Во погорниот текст веќе стана збор за Советодавното тело за судиска етика што се формира во рамки на Здружението и кое претставува советодавен сервис на судиите односно инстанца каде тие можат да побараат насока за разрешување на сопствените морални и етички дилеми.

„1.1 Судијата/судијата поротник, судиската функција ја врши независно, врз основа на лична оценка на фактите и во согласност со совесното разбирање на правото и примена на законот, без оглед на какви било надворешни влијанија, предубедувања, притисоци, закани или мешања, посредни или непосредни, од која било страна и од која било причина.

1.2 Судијата/судијата поротник е независен во односот со општеството и во односот со конкретни страни во одреден спор за кој треба да пресуди.

1.3 Судијата/судијата поротник не смее да биде под влијание на извршната и законодавната власт и во секоја пригода ја брани независноста на судот од

политички притисоци и влијанија.

1.4 Судијата/судијата поротник ги поттикнува и ги поддржува заштитните механизми при извршувањето на судиските должности заради одржување и подобрување на институционалната и оперативната независност на судството.

1.5 Судијата/судијата поротник во вршењето на судиската функција практикува високи стандарди на однесување, со што се јакне довербата на јавноста во судството, што претставува темел на судската независност и владеењето на правото.“

Од формулацијата на точките за примената на принципот на независност во Кодексот произлегува заклучок за неговата сеопфатност. Имено, под независност на судството, односно судиите и судиите поротници се подразбира ослободеност од било какво недворешно влијание, предубедување, притисок, закана или мешање, од било која страна и било која причина. Судијата и судијата поротник мора да биде независен од сите страни во одреден спор во кој треба да се пресуди, а уште повеќе не смее да биде под влијание на извршната и законодавната власт.

Она што е исклучително значајно е дека судијата / судијата поротник со точката 1.4. е обврзан на повеќе од едноставно почитување на независноста. Така, тие треба не само да бидат независни туку и да ги поттикнуваат и поддржуваат заштитните механизми при извршувањето на судиските должности. Во тој поглед се поставува прашање за практичното значење на овој сегмент од принципот на независност? Фактот што судијата треба не само да биде независен туку и да ги поддржува заштитните механизми при извршувањето на судиските должности може да има бројни импликации.

Пример 5:

Судија од службениците во судот бара да добие списи за предмет во кој тој не постапува, односно каде не е дел од советот.

Импликација од точката 1.4. од Кодексот:

Во овој случај судијата ќе го доведе во прашање принципот на независност. Неговиот интерес за предмет во кој тој не постапува доведува до сериозни сомневања дали тој понатаму ќе се обиде да влијае на одлуката на судечките судии.

Судиите можат да се најдат во бројни други ситуации каде вклучени ќе бидат лица, друштва, политички партии и слично кои имаат сериозно влијание и/или финансиски можности.

Дополнително, поддржувањето на механизмите кои служат за заштита на независноста на судиите и судските поротници значи дека ниту еден од нив не би требало да се меша во работата на другите.

Пример 6: Судија против кој се води кривична истрага јавно односно пред средствата за информирање (медиумите) коментира против обвинителството и полицијата.

Импликација од точката 1.4. од Кодексот:

Судијата со тоа не ги почитува механизмите за заштита на независноста на судството и врши директна повреда на Кодексот. Имено, судијата негативно влијае на јавната перцепција на обата органи: јавното обвинителство, но и судот. Судијата во ваков случај треба да се воздржи од било какви коментари во јавноста се додека не биде постапката против него завршена.

Според точката 1.5., судијата / судијата поротник практикува високи стандарди на однесување. Сосема исправно во Кодексот е наведено дека тоа влијае на јавната доверба во судовите. Тоа значи дека судијата не само што треба да биде независен туку и да поставува пример за однесување во општеството. Оваа одредба е тесно поврзана со принципот на пристојност. Во оваа пригода ќе биде даден само еден пример.

Пример 7:

Судија за време на паузата во ходникот на судот каде пристап имаат и странките со своите колеги гласно коментира за квалитетот на работата на друг судија / обвинител / адвокат.

Импликација од точката 1.5. од Кодексот

Со тоа судијата се однесува несоодветно и негативно влијае на перцепцијата на судството воопшто, па оттаму и на независноста.

Пример 8:

Судијата е соочен со донесување на пресуда според која е правилна согласно законските одредби, но не е популарна со јавното мислење.

Импликација од точката 1.2. од Кодексот

Судијата својата должност ја врши независно од односите во општеството.

Јавното мислење не смее да биде критериум за исходот на постапката. Битен елемент при одлучувањето на судијата, дали законот ја дозволува таа казна? Јавното мислење не замена за уставната должност на судот да суди врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори без страв и наклонетост.

Независноста на судството неизбежно се јавува како основен предуслов за исполнување на неговата улога како јавна служба на правдата. Не изненадува тоа што независноста е прво начело за кое станува збор во Кодексот, особено земајќи предвид дека и меѓународните стандарди (пример Препораката бр. (94)12 на Комитетот на министрите на Советот на Европа за судиите – независност, ефикасност и одговорност на судиите) ги посветува првите свои 25 точки токму на независноста.

2.4. Принцип на непристрасност

Непристрасноста, како начело, е тесно поврзана со независноста, всушност до таа мера што тие често и се поистоветуваат. Судијата е должен да ја врши судиската функција непристрасно, како при донесување на одлуките, така и во водење на постапките. Понатаму во примена укажува дека судијата ја извршува судиската функција без пристрасност, предубедување или предрасуди. Во однос на однесувањето судија, како во судот така и надвор од судот, придонесува за одржување односно подобрување на довербата на јавноста, правната професија и подобрување на довербата кај странките во непристрасноста на судијата и на судството.

Можеби најдоброто објаснување за поврзаноста помеѓу овие два принципи е следното: судија кој не е независен не може да биде непристрасен, но од друга страна судијата може и да е пристрасен иако е независен.

Принципот на непристрасност во Кодексот:

„Непристрасноста е од суштествено значење за соодветно извршување на судиската функција. Судијата/судијата поротник е должен да ја врши судиската функција непристрасно, како при донесувањето на одлуките, така и во водењето на постапките.“

Така, непристрасноста е вториот морално етички, но и професионален принцип кој е обработен во Кодексот. Судиите се дожни по службена должност да винамаваат на евентуалната нивна пристрасност при одлучување во поединечен случај. Непристрасноста дава силен белег врз општата доверба на јавноста врз

судството и доколку секој судија внимава во своето одлучување да нема предубедување, предрасуди или наклонетост кон одредена страна, тогаш довербата на јавноста ќе биде на страната на судот.

„2.1 Судијата/судијата поротник ја извршува судиската функција без пристрасност, предубедување или предрасуди.

2.2 Судијата/судијата поротник со своето однесување, како во судот, така и надвор од судот, придонесува за одржување, односно подобрување на довербата на јавноста, правната професија и подобрување на довербата кај странките во непристрасноста на судијата и на судството.

2.3 Судијата/судијата поротник внимава на своето изземање кога не е во можност да донесе непристрасна одлука по одреден предмет, односно да не остави впечаток дека не е во состојба да суди непристрасно.

2.4 Судијата/судијата поротник ќе се из земе од учеството во која било постапка каде што не може да донесе непристрасна одлука. Таквите постапки вклучуваат, но не се ограничуваат на случаи каде што:

2.4.1. Судијата/судијата поротник има суштинска наклонетост, односно предрасуда во однос на некоја од странките или пак има лични познавања на оспорените доказни факти од интерес за постапката;

2.4.2. Ако судијата/судијата поротник е странка во постапката или ако учествувал како судија на претходна постапка, адвокат, соовластеник, сообврзник или регресен обврзник или бил материјален сведок во врска со оспореното прашање;

2.4.3 Судијата/судијата поротник е обврзан секогаш да ги препознае со закон и судска практика утврдените случаи и да побара свое изземање од случај што му е доделен во работа или по кој е определен да постапува;

2.5 Судијата/судијата поротник во текот на една постапка, односно во текот на некоја идна постапка, не смее да дава јавни или поинакви коментари што би можеле да влијаат врз исходот на постапката или пак што би можеле да ја нарушат правичноста на постапката.“

Точките 2.1. до 2.5. детално ја уредуваат непристрасноста на судиите, односно судиите поротници. Притоа, при изработката на Кодексот е земено

предвид дека личните познавања се реалност во животот на секоја индивидуа, па така и на судијата. Ниту една личност, па така ниту судијата/судијата поротник не е имун на предрасуди, лични ставови и слично.

Во таа насока принципот на непристрасност од Кодексот претставува еманација на правилата за изземање на судиите. Тие се содржани во одделните (процесни) закони како што се Законот за кривичната постапка и⁸ Законот за парничната постапка.⁹ Кодексот не навлегува подлабински во утврдување на основите за изземање на судиите туку поставува рамковно правило во точката 2.3 и 2.4.. Имено, судијата/судијата поротник внимава на своето изземање кога не е во можност да донесе непристрасна улога. Во таа насока може да се дадат повеќе примери.

Пример 9:

Судијата треба да одлучи во предмет во кој претходно учествувала, како стручен соработник на обвинителството, неговата ќерка. Ќе се постави прашањето дали судијата во овој предмет треба да се изземе?

Импликација од точката 2.3. и 2.4. од Кодексот

Несомнено е дека во овој случај ќе се постави прашањето за пристрасноста на судијата. Речиси е невозможно да се очекува дека судијата ќе биде може рамнодушно да гледа на фактот дека успехот на обвинителството во дадениот предмет значи и успех на неговата ќерка која работела на предметот. Иако во овој случај не постои апсолутна причина за изземање согласно Законот за кривичната постапка, судијата, внимавајќи да не го повреди Кодексот, треба да се обрати до Советодавното тело за судиска етика и да побара мислење за конкретниот случај.

Пример 10:

Судијата во суд од повисок степен треба да одлучи по пресуда донесена од судија во суд од понизок степен, но тие двајцата се членови на Управниот одбор на Академијата за судии и јавни обвинители „Павел Шатев“. Како членови на Управниот одбор тие често се во непосредна комуникација и одлучуваат за бројни прашања поврзани со работата на Академијата за судии и јавни обвинители.

Импликација од точката 2.3. и 2.4. од Кодексот

Иако во овој случај не постои апсолутна причина за изземање судијата, внимавајќи да не го повреди Кодексот, треба да се обрати до Советодавното

⁸ Службен весник бр. 150/2010, 100/2012, 142/2016 и 198/2018.

⁹ Службен весник бр. 79/2005, 110/2008, 83/2009, 116/2010 и 124/2015.

тело за судиска етика и да побара мислење за конкретниот случај.

Притоа, потточките во точка 2.4. експлицитно предвидуваат дека судијата треба да постапува со зголемено внимание, односно дека тој и судијата поротник се обврзани секогаш да ги препознаат со закон и судска практика утврдените случаи за изземање и да го побара тоа. Ова зголемено внимание, заедно со можноста да се побара советодавно мислење, значи дека судијата / судијата поротник не би можел да го оправда своето неизземање во случај кога постои потенцијал за негова пристрасност.

Во крајна инстанца, Законот за судовите во членовите 3 и 6 експлицитно предвидува дека правото ќе биде применувано непристрасно и независно од положбата и својството на странките, односно дека секој има право на правично и јавно судење во разумен рок пред независен и непристрасен суд основан со закон.

2.5. Принцип на интегритет

Кодексот го прецизира интегритетот како фузија на чесност и праведност - две внатрешно морални категории и од судијата бара интегритет како во работата, така и во приватниот живот. Принципот на интегритет на судијата/судијата поротник е комплексен и клучен во вршењето на судската функција. Во тој поглед американските компаративни искуства односно (членот 3.13), на Американскиот федерален кодекс на однесување на судии им е забрането да примаат подароци или какви било придобивки ако примањето подароци или какви било придобивки е јасно забрането со закон, или ако разумно лице би можело да се сомнева во непристрасноста на судиите.

Според Мислењето бр. 21 (2018) на Консултативниот совет на европските судии (ССЕЈ), потребно е воспоставување на систематски заштитни мерки за да се избегнат ситуации во кои судијата одлучува во предмет во кој има директни или индиректни лични или финансиски интереси кои можат да бидат засегнати од исходот на постапката. Секое прифаќање на подарок во врска со извршувањето на судските должности може да остави впечаток на негативно влијание врз судијата. Поради оваа причина, повеќето земји-членки на Советот на Европа имаат одредби за прифаќање на подароци и други привилегии за судиите (и други службеници) во вршењето на својата професија. (Објективно) праговите со ниска вредност од една страна и дефинирањето на прифатливо гостопримство од друга страна може да им даде на судиите јасни и разбирливи насоки, особено кога се комбинираат со препораки за тоа како да постапуваат со несоодветни подароци. ССЕЈ дополнително ги поздравил препораките на ГРЕКО до земјите-членки во врска со усвојување и / или усовршување на одредбите за прифаќање на подароци и други привилегии од судиите, во кој упатува конкретно на дефинирање на нематеријалните бенефиции, како и дефинирање на максимална вредност на протоколарен подарок.

Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (UNODC) ја започна Глобалната програма на Декларацијата Доха за да им помогне на земјите-членки во спроведувањето на Декларацијата Доха донесена во 2015 година од страна на тринаесеттиот Конгрес на Обединетите нации за спречување на криминалот и реформа на казнената правда. Декларацијата ја потврдува заложбата на земјите-членки *„да вложат максимални напори за спречување и борба против корупцијата и спроведување на мерки насочени кон зголемување на транспарентноста на јавната администрација и промовирање на интегритетот и одговорноста на нашите системи за кривична правда, во согласност со Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата“*. Важноста на принципот на интегритет на судиите е видлива и по меѓународните активности поврзани со овој принцип. Имено, во април 2018 година за прв пат се формираше Глобалната мрежа за интегритет на судството (Global Judicial Integrity Network) која преку едукативни и слични активности цели кон развивање на интегритетот на судиите и останатите лица кои работат во судството. Од друга страна регионалните искуства упатуваат на исто толкување за забраната за примање/подарување на подароци и нематеријална корист на судиите. Кодексот за судска етика на Република Хрватска од 2006 година, во член 8, под наслов *„Достоинство на судската професија“*, ја проширува обврската за забрана на подароци на членовите на семејствата на судиите:... *Судијата не може да го користи угледот на неговата професија за да ги извршува или промовира неговите или нејзините приватни интереси, оние на неговите или нејзините членови на семејството или кои било други интереси.*“ Судијата не смее да дозволи член, неговото семејство, вработен во судот или кој било друг предмет на надлежност на судиската канцеларија да прифати подарок, заем или услуга за она што судијата би го сторил или не успеал да го стори во извршувањето на својата должност. Имено, според истиот член судијата е должен да развие стандарди на однесување, кои придонесуваат за зачувување на угледот и достоинството на судот и судската професија, со извршување на судски должности и активности надвор од судот. Судијата мора да избегне какво било однесување што е недостојно и што создава впечаток за несоодветност на функцијата на судијата.

Понатаму во Упатството за за толкување и примена на Кодексот за судска етика на Република Хрватска од 2006 година, дополнително потенцира дека е забрането примање подароци, услуги, заеми и ја повторува законската забрана за примање подароци или која било друга употреба што судијата ја извршува или не ја извршува во рамките на својата надлежност потенцирајќи дека однесувањето во однос не е само кривично дело, туку сериозно и нечесно кршење на високите стандарди утврдени во Кодексот за судска етика.

Меѓутоа постојат исклучоци од ова правило во однос на протоколарните подароци. Така, на пример, е дозволено судијата да добие надомест или хонорар за објавена стручна или научна статија за присуство на стручна средба или за слична правно дозволена активност надвор од судот, сè додека таквата награда е разумна и сразмерна. Во секој случај, како што е наведено во Упатството, судијата мора да избегне примање подароци, услуги, заеми или каква било друга корист од лица за кои или нивните роднини или блиски пријатели, да се појават

пред судијата како учесник во постапките, или во истиот суд каде судијата ја врши својата должност.

Принципот на интегритет во Кодексот:

„Интегритетот е атрибут на чесност и праведност. Судијата или судијата поротник секогаш не само во извршувањето на службените должности постапува чесно и на начин што е од корист за соодветното вршење на судиската функција.“

Интегритетот е мошне широко начело, односно како принцип опфаќа повеќе прашања. Тука влегуваат однесувањето на судијата во професионалниот и приватниот живот, потенцијалната злоупотреба на судиската функција со цел задоволување на приватните интереси, примање на подароци и слично.

„3.1 Судијата/судијата поротник се однесува беспрекорно од гледна точка на секој разумен набљудувач.

3.2 Однесувањето на судијата/судијата поротник како во професионалниот, така и во приватниот живот, ја потврдува довербата на луѓето во интегритетот на судството.

3.3 Судијата/судијата поротник не смее да го користи угледот на судиската функција за задоволување на приватните интереси или на интересите на некој член од семејството или на кого било друг. Судијата/судијата поротник не смее да дозволи другите да добијат впечаток дека некој е во посебна позиција несоодветно да влијае врз него при неговото вршење на судиските должности.

3.4 Судијата/судијата поротник, членовите на неговото семејство или лица кои живеат во исто домаќинство со него, не смеат да примаат, ниту да бараат никакви подароци, заеми, ниту пак други услуги од странки или лица кои имаат или би можело да имаат интерес во определен предмет или достава на продукти или услуги на судот, во однос на нешто што судијата може да го направи, односно да пропушти да го направи во врска со вршењето на судиската функција, освен по исклучок протоколарни подароци стекнати на службени посети, приеми или прослави.

3.4.1. Забраната за примање подароци се однесува на материјални подароци и нематеријални бенефиции.

3.4.2. Под материјален подарок се подразбира пари, хартии од вредност, предмети, права и други услуги понудени на судијата или судијата поротник или нему блиски лица за преземање односно непреземање на определено дејствие при вршење на судиската функција.

3.4.3. Под нематеријална бенефиција се подразбира секоја корист за судијата/судијата поротник, која не се обезбедува со плаќање, со цел да делува или да се воздржува од делување во согласност со своите обврски или да ги врши неговите надлежности спротивно на службените обврски и одредбите од овој Кодекс. Нематеријалната бенефиција исто така подразбира попуст во цени и услуги поради функцијата на судијата/судијата поротник, како и бесплатен професионален совет на судијата/судијата поротник.

3.4.4. Под протоколарен подарок се подразбираат подароци примени од страна на службени лица или од меѓународни организации, дадени за време на посети, приеми гостувања или прослави, чија вредност не надминува 3000 денари во дадена година.

3.4.5. Претседателот на судот води Регистар со податоци за протоколарни подароци во кој го внесува: видот на подарокот, вредноста на подарокот, подарувачот, примачот, времето и местото на примање. Податоците од Регистарот за протоколарни подароци, претседателот на судот ги испраќа до Советодавното тело за судиска етика.

3.5 Судијата/судијата поротник ги познава своите и финансиските интереси на членовите на своето семејство.“

Секоја од овие одредби има суштествено значење за задржување на интегритетот на судиите, градењето на довербата во судската власт и за развојот на државата воопшто. Првите три точки се генерички и поставуваат општи правила кои зборуваат за интегритетот. Тие се мошне поврзани со правилата за непристрасноста и независноста, односно во даден дел се нивна дооперационализација и прецизирање. Сепак, во овој дел од Кодексот се содржани и исклучително значајните правила за примањето подароци. Така, во точката 3.4 се поставува општата забрана за примање и барање подароци, но и заеми и други услуги од странки или лица кои имаат или би можело да имаат интерес во определен предмет. Во потточките 3.4.1. до 3.4.4. се доуредува ова правило.

Генерално гледано, ниту еден судија/судија поротник не смее да прими материјален подарок (пари, хартии од вредност, предмет, права и услуги) ниту нематеријална бенефиција (пример за тоа се попустите во цени и услуги). Во воведниот дел од овој Прирачник беше споменат еден хипотетички случај во кој на судија му е понудено да не ја плати услугата поправка на своето возило, поради фактот што сопственикот на автомобилскиот сервис е свесен за фактот дека за неговата судиска функција. Токму според овие точки од Кодексот е јасно дека таквата услуга би морала да биде платена од страна на судијата, односно дека поволноста не смее да биде прифатена. Сепак, во реалноста можат да се јават мноштво вакви примери. Во секој таков случај судијата / судијата поротник е должен да ги одбие поволностите, односно да ги врати предметите и другите материјални средства кои му се предадени на лицето. При постоењето на дилема за тоа како треба да постапи во даден случај, судијата / судијата поротник нужно треба да се посоветува со Советодавното тело за судиска етика, односно да побара мислење. Притоа, судијата / судијата поротник треба да внимава и на поведението на членовите на неговото потесно семејство, поточно нив да ѝм даде до знаење дека и тие треба да постапуваат со зголемено внимание.

Кодексот за судии и судии поротници на Северна Македонија дозволува само таканаречени протоколарни подароци. За еден подарок да биде протоколарен треба да бидат исполнети два предуслови. Прво, подарокот треба да биде примен од службено лице или меѓународна организација за време на посета, прием, гостување или прослава. Второ, подарокот треба да не надминува 3000 денари во дадена година. Вредноста на овие подароци е така утврдена што одговара на максималните вредности на Законот за вработените во јавниот сектор.¹⁰ Иако судиите не се сметаат за вработени во јавниот сектор туку за носители на функција, значајно е што е земен предвид истиот пристап.

Забраната за примање на подароци е предвидена и во Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси (член 58, ст. 1).¹¹ Сепак и тука е предвидена можноста за добивање на подароци согласно закон, а непосредно е споменат и Законот за вработените во јавниот сектор.

Оттаму, протоколарните подароци можат да бидат примени од страна на судиите и судиите поротници. Но, Кодексот оди чекор понатаму и предвидува обврска за водење на регистар со податоци за протоколарни подароци во кој се внесува видот на подарокот, вредноста на подарокот, подарувачот, примачот, времето и местото на примање. Ваквиот регистар го води секој претседател на суд. Тој согласно Кодексот треба податоците од регистарот да ги испраќа до Советодавното тело за судиска етика, а согласно Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси (член 58, ст. 2), пак, должен е да ги доставува

¹⁰ Службен весник бр. 27/2014, 199/2014, 27/2016, 35/2018 и 198/2018 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 143/2019 и 14/2020.

¹¹ Службен весник бр. 12/2019.

до Државната комисија за спречување на корупцијата еднаш годишно, најдоцна до 31 март во тековната година, за претходната година.

За успешно да се спроведат наведените одредби и да се воведат контрола во примањето на подароци потребно е секој судија редовно да пријавува какви протоколарни подароци примил во текот на неговите службени посети. Со други зборови, потребно е да се подготви изјава / пријава која секој судија / судија поротник би ја доставувал до претседателот на судот во случаите кога ќе прими дар. Притоа, потребно е експлицитно да биде предвидено, со интерните правила на секој суд, дека судијата / судијата поротник ќе го пријави секој протоколарен дар што го примил до претседателот на судот и тоа во точно утврден рок. Пример како би можела да изгледа соодветната изјава е даден во Анекс 1 на овој Прирачник.

На крајот кај начелото на интегритет е предвидено дека судијата / судијата поротник ги познава финансиските интереси на своето семејство. Практично кажано според оваа одредба судијата / судијата поротник е должен да посветува зголемено влијание на финансиските интереси и активностите на членовите на неговото семејство, со цел да избегне ситуации во кои ќе биде злоупотребена неговата судиска функција.

Во продолжение се понудени неколку практични примери

Пример 11:

Судија е поканет да присуствува на стручна расправа која ќе се одржи надвор од неговото место на живеење, а која се однесува на состојбите во правосудството. Патните трошоци и трошоците за сместување на судијата се покриени. Организаторот му нуди на судијата да ги покрие и патните трошоци, односно трошоците за сместување и на неговиот брачен партнер, доколку тој сака да биде придружуван.

Импликација од одредбите за интегритет на Кодексот:

Судијата е должен да одбие покривање на трошоците за неговиот брачен партнер, односно, доколку сепак одбере да биде придружуван на неговото патување да му даде до знаење на организаторот на стручната расправа дека тие ќе бидат покриени од него и неговиот брачен партнер самостојно.

Пример 12:

Судијата во текот на неговата посета на меѓународна организација добива подарок кој очевидно е повреден од 3000 денари.

Импликација од одредбите за интегритет на Кодексот:

Судијата е веднаш должен да му даде до знаење на давателот на подарокот дека предметот ќе биде трајна сопственост на судот, а по неговото враќање да го пријави дарот и да го остави на трајно располагање на судот.

Пример 13:

Синот на судијата има потреба од адвокатски услуги за неговото трговско друштво. Адвокатското друштво кое ги нуди услугите истакнува дека нема да ги наплати.

Импликација од одредбите за интегритет на Кодексот:

Синот на судијата, односно самиот судија треба да ја одбие понудата за бесплатен совет и услуга од страна на адвокатското друштво и да побара да му биде наплатено согласно адвокатскиот тарифник и правилата за давање на адекватни услуги.

Пример 14:

Судијата/ судијата поротник е голем љубител на саеми за автомобили. Сопственикот на компанијата кој е во правен спор со неговиот деловен партнер ги дознава овие информации околу судијата. Иако судијата не е надлежен во неговиот предмет, сопственикот дознава дека судијата, инаку сосед на неговиот брат, е еден од најблиските пријатели на судијата кој е надлежен во неговиот предмет. Искористувајќи го тоа, тој организира посета на најпознатиот автомобилски саем во Германија и го вклучува, наизглед неповрзано, тој судија, соседот на неговиот брат, да оди бесплатно и да ја посети изложбата за автомобили.

Импликација на одредбите од Кодексот:

Судијата е должен да собери информации за условите за организираната посета и третманот на бесплатност. Третманот на бесплатност во овој случај се толкува како нематеријална корист за судијата, односно овластен третман само поради фактот дека е судијата. Тој треба веднаш да одбие учество на саемот бидејќи претставува повреда на одредбите од кодексот за интегритет при вршењето на судиската функција.

Пример 15

Судијата во текот на активно вршење на неговата функција е поканет непосредно да учествува во ТВ Дебатна емисија во врска со уставната положба на правосудството, а при тоа му/и е понуден хонорар за неговото учество.

Импликација на одредбите од Кодексот

Судија може да поднесе барање до Советодавното тело за судиска етика за донесување на мислење во однос на неговото учество на дебатни емисии за дискусија на уставната положба на судството и спречување на негативни влијанија врз него. Судијата може да учествува на ТВ и дебатни емисии, но треба да внимава да не коментира активни предмети или политичкоправни случувања во кои би можеле да доведат до негова непристрасност. Кон тоа тој не смее да прифати хонорар за неговиот ангажман.

2.6. Принцип на пристојност

Кодексот, гледајќи ја судиската функција како предмет на постојано набљудување, бара од судиите самостојно да прифатат лични ограничувања во нивното однесување, во име на дигнитетот и пристојното однесување.

Принципот на пристојност во Кодексот:

„Пристојноста и соодветното – културно однесување на судијата/судијата поротник се од суштинско значење за вршењето на сите активности на судиската функција.“

Практично кажано, Кодексот препознава дека за разлика од останатите граѓани, судијата/судијата поротник е подвргнат на дополнителен надзор и контрола во поглед на неговото однесување во, но и надвор од „просториите на судот“. Кодексот задира во приватниот живот на судијата со тоа што бара семејните, социјалните и другите односи да не влијаат соодветно врз судската функција.

„4.1 Судијата/судијата поротник ја избегнува непристојноста и сè друго што имплицира непристојно однесување, при вршењето на своите активности како судија.

4.2 Судијата/судијата поротник, како предмет на постојано набљудување од страна на јавноста, слободно и доброволно прифаќа лични ограничувања што обичниот граѓанин може да ги смета за преголемо оптоварување. Судијата/судијата поротник се однесува на начин што е во согласност со достоинството и дигнитетот на судиската функција.

4.3. Судијата/судијата поротник во своите лични односи со одделни членови на правната професија што редовно работат во неговиот суд, избегнува ситуации што би можеле да доведат до сомневање за постоење на наклонетост, односно пристрасност.

4.4 Судијата/судијата поротник не смее да дозволи неговото живеалиште да се користи спротивно на принципите на овој Кодекс.

4.5 Судијата/судијата поротник, како и секој друг граѓанин, има право на слобода на изразувањето, верувањето, здружувањето и собирањето, но при остварувањето на овие права, секогаш се однесува на начин со кој се зачувуваат достоинството и дигнитетот на судиската функција и непристрасноста и независноста на судството.

4.6 Судијата/судијата поротник не смее да дозволи семејните, социјалните или другите односи несоодветно да влијаат врз однесувањето при вршењето на судиската функција.“

4.7 Судијата/судијата поротник не смее доверливите информации што ги стекнал при вршењето на судиската функција да ги користи, односно да ги открива за која било цел освен за целите поврзани со судиските должности.

Во сите овие точки е јасно дадено до знаење дека судијата/судијата поротник не е еднаков со сите останати граѓани. Но, сепак, тука се истакнати значајни ограничувања кои би придонеле во градењето на (и онака фрагилната) доверба во судството. Така, на пример, судијата како и секое друго лице има право слободно да го изразува сопственото мислење. Тој може во јавноста да истакне став за состојбите во правосудниот сектор, државата и слично, но е должен да внимава со тоа да не го наруши сопствениот углед. Би било сосема прифатливо судија да истакне дека е потребно да се вршат реформи во правосудниот систем, но од друга страна е недозволиво да биде кажано дека потребните реформски чекори се содржани во програмата на дадена политичка партија и дека таа треба да биде поддржана на идните избори.

Точката 4.8., пак, предвидува дека судиите, односно судиите поротници можат:

- да пишуваат, предаваат, држат настава и учествуваат во активности поврзани со законот, правниот систем, раздавањето на правдата и слични работи;

- да се појавуваат на јавни расправи пред официјално тело во врска со работи поврзани со правото, правниот систем, раздавањето на правдата и слични работи;
- да бидат членови на официјално тело или друга владина комисија, комитет или советодавно тело, доколку таквото членство не е недоследно со непристрасноста и политичката неутралност;
- да се занимаваат со други активности доколку таквите активности не се одразуваат негативно на достоинството и дигнитетот на судиската функција, односно доколку не го попречуваат вршњето на судиските должности.

Иако Законот за судовите во повеќе наврати го регулира давањето на правна помош, како во земјата така и во странство, Кодексот изречно забранува судијата да се занимава со давање правна помош додека ја врши функцијата. Во овој дел, вреди да се спомене дека Кодексот требало да потенцира дека оваа забрана се однесува на давањето „приватна“ правна помош, бидејќи истата активност на професионален план е една од неговите работни задачи, во точно утврдена постапка согласно закон.

Во овој дел, Кодексот предвидува уште една забрана, а тоа е неможноста судијата на било каков начин да биде поврзан со приватен правен ентитет доколку тоа предизвикува судир на интереси со неговата професија како судија.

Интересно кај точката 4.8. каде се предвидува што судиите/судиите поротници можат да вршат е дека активностите се поврзуваат со законот, правниот систем, раздавањето на правдата и слично. Оттука, не би постоел никаков проблем од аспект на Кодексот доколку судија биде дел од јавна расправа во Собранието на Република Северна Македонија која се однесува на измени и дополнувања на Законот за судовите или пак на друг пропис од соодветната сфера. Сепак, судијата не би требало, во најмала рака без мислење на Советодавното тело за судиска етика, да прифати учество во јавна расправа која се однесува на сосема друго прашање – пример закон со кој се уредува прекинување на бременост, закон кој се однесува на превоз во патен сообраќај и слично.

2.7. Принцип на еднаквост

Принципот на еднаквост е тесно поврзан со принципот на непристрасност. Примената на овој принцип бара од судијата да ги третира еднакво сите страни во било која постапка без разлика на разликите кои евидентно постојат помеѓу луѓето.

Принципот на еднаквост во Кодексот:

„Обезбедувањето еднаквост во постапката за сите пред судовите е од суштинско значење за соодветното вршење на судиската функција.“

Кодексот го користи терминот „нерелевантни основи“ со цел да ги подведе под една група сите видови на извори на нееднаквоста.

„5.1 Судијата/судијата поротник е свесен и ја разбира разнообразноста во општеството и разликите што произлегуваат од најразлични извори, вклучувајќи ги, но не ограничувајќи се на расата, бојата, полот, верата, националното потекло, посебните потреби, возраста, брачната состојба, сексуалната ориентација, социјалната и економската состојба и слично.

5.2 Судијата/судијата поротник не смее, при вршењето на своите судиски должности, со зборови или со однесување да покаже пристрасност кон кое било лице или група врз нерелевантните основи.

5.3 Судијата/судијата поротник ја врши судиската функција врз основа на законот, правилно насочувајќи се кон сите лица, односно кон странките, сведоците, адвокатите, судскиот персонал и судските колеги, без да прави разлики врз нерелевантните основи, како несуштински во соодветното извршување на должностите.

5.4 Судијата ќе побара од адвокатите во постапките пред судот да се воздржат од покажување, со зборови или со однесување, наклонетост, односно предрасуди врз нерелевантни основи, освен доколку тоа не е правно релевантно во однос на прашањето што е предмет на постапката, односно што може да биде предмет на легитимно правно застапување.

5.5 Судијата/судијата поротник не може да биде член во ниедна организација што врши дискриминација.“

Тука уште еднаш се истакнува улогата на судот, односно судијата или судијата поротник како дел од јавната служба на правдата. Судијата не само што треба да нема предрасуди и да не дискриминира по било кој основ туку треба и да внимава и другите учесници во постапката и лица во судот да постапуваат согласно принципот на еднаквост.

2.8. Принцип на стручност и совесност

Иако Кодексот говори за еден принцип на стручност и совесност, евидентно е дека станува збор за два поединечни принципи. Стручноста подразбира извесен степен на познавање кај судијата/судијата поротник, додека пак совесноста е повторно морална категорија и имплицира постоење на внатрешно чувство за исправност при дадена активност. Совесноста е тесно поврзана со интегритетот, пристојноста, но и непристрасноста.

Принцип на стручност и совесност во Кодексот:

„Стручноста и совесноста се предуслови за соодветното извршување на судиската функција.“

Практично кажано, судијата треба постојано да се надградува, односно да го проширува своето знаење. Принципот на стручност во тој контекст е рефлексција на постојниот развој на правниот систем, односно на меѓународното и националното право. Сепак, принципот на стручност не треба да се толкува толку тесно што би се однесувал исклучиво на проучувањето на новите правни норми. Еден судија е должен да се информира и за други прашања кои се релевантни за неговата работа. Така, за илустрација, еден судија кој постапува во предмети од областа на организираниот криминал и корупцијата би морал постојано да ги следи и технологиите кои се употребуваат со цел вршење на финансиски измами и таканаречено перење на пари.

Од друга страна, совесноста се гледа во две насоки: (1) совесност за потребата од сопственото надоградување и (2) совесност спрема учесниците во постапките.

Овие два принципи се содржани во Законот за судовите. Совесноста како морално-етичка вредност е предвидена во членот 50 согласно кој секој судија кога стапува на должност мора да даде свечена изјава во која, меѓу другото, се колне дека функцијата ќе ја извршува совесно. Од друга страна, Законот во член 54 ја предвидел обврската секој судија постојано стручно да се усовршува со цел да го подигне и одржи квалитетот на своето работење.

„6.1 Судиските должности на судијата/судијата поротник имаат приоритет пред сите други активности.“

6.2 Судијата/судијата поротник го посветува своето стручно дејствување на вршењето на судиските должности, кои вклучуваат не само вршење на судиските функции и обврски во судот и донесување одлуки, туку и други

задачи соодветни за судиската позиција.

6.3 Судијата/судијата поротник настојува да ја усовршува својата професионална компетентност, знаење и вештини, врз основа на постојана стручна обука и образование.

6.4 Судијата/судијата поротник се информира за соодветните измени на меѓународното право, вклучувајќи ги и меѓународните конвенции и другите инструменти со кои се гарантираат човековите права.

6.5 Судијата/судијата поротник ја врши судиската функција трудољубиво, ефикасно, правично и со разумна ажурност.

6.6 Судијата/судијата поротник во постапката пред судот е трпелив, достоинствен и љубезен во односот со странките, поротниците, сведоците, адвокатите и другите лица со кои соработува службено. Судијата ќе побара слично однесување и од страна на правните застапници, судскиот персонал, судиите поротници и од другите лица што се под влијание, надлежност, односно контрола на судијата.

6.7 Судијата/судијата поротник не смее да се впушта во однесување што е неспоиво со совесното извршување на судиските должности.“

Кога станува збор за совесноста на судиите, значајно е да се истакне и дека на судијата му се дава активна улога во имплементацијата на ова начело и кај другите лица. Во точката 6.6. од Кодексот се истакнува дека судијата треба да побара однесување согласно принципот на совесност и од правните застапници, судскиот персонал, судиите поротници и од сите други лица кои се под негова надлежност, влијание и контрола.

2.9. Судир на интереси, корупција и прекршување на принципите

Овој дел од Кодексот ја стипулира обврската на судиите да го познаваат Кодексот, односно да постапуваат според него. Поголемеиот дел од точките во него претставуваат своевидно повторување на веќе воспоставените принципи во погорниот дел, но она што е клучно е дека со точката 7.1. се мотивираат судиите во сите случаи кога имаат дилема околу одредбите од Кодексот да се обратат до Советодавното тело за судиска етика.

Дел 3: Анекси

АНЕКС БР. 1

– Изјава за пријавување на добиен протоколарен подарок –

Врз основа на точките 3.4., односно потточките 3.4.1. до 3.4.4. од Кодексот за етика на судиите и судиите поротници на ден _____ 202__ година **поднесувам:**

ПРИЈАВА ЗА ДАР

Јас _____, судија во _____ пријавувам дар примен од дарителот _____, со адреса / седиште на органот или правно лице _____ на ден _____ година, по повод _____ односно во текот на _____.

Примениот подарок се состои од _____.

Подарокот е во вредност пониска / повисока од предвидената во Кодексот за етика на судиите и судиите поротници поради што ќе го задржам / нема да го задржам како личен дар, односно ќе го предадам во трајна сопственост на судот.

Датум,
место

Примател на дарот
Судија

АНЕКС БР 2

Барање за советодавно мислење од Советодавното тело за судиска етика

Врз основа на точките 9.4 од Кодексот за етика на судиите и судиите поротници и чл. 6,7,8 од Деловникот за работа на Советодавното тело за судиска етика, на ден _____ 202__ година до Советодавното тело за судиска етика при Здружението на судиите на Северна Македонија го поднесувам следното:

БАРАЊЕ ЗА СОВЕТОДАВНО МИСЛЕЊЕ

Јас _____, судија/ судија-поротник во _____, со адреса / седиште на органот или правно лице _____ на _____ ден _____ година, по повод _____ пред Советодавното тело за судиска етика ги изнесувам следните факти и околности:

Датум,
Место

Подносител

АНЕКС БР. 3
Образец за советодавно мислење

Советодавно тело за судска етика

Мислење бр. ----- од -----202-----

Факти и околности на барањето:

Мислење:

Образложение:

